

סוגיה יב: פסולי הדס (3): דין דיחוי במצוות

**

רקע

סוגייתנו עוסקת בדין הדס שהיה פסול וכעת הוא ראוי למצוה, האם ניתן לצאת בו ידי חובה, או כיוון שהוא נדחה ממצוה בזמן פסלותו, הוא מופקע ממנה אף בזמן שהפסול חלף. הדיון בסוגיה אינו דיון ייחודי לדין הדס, אלא דיון כללי בכל המצוות [הגמ' לא עסקה בדין זה בסוגיית לולב, כיוון ששם אין מציאות של פסול חולף. בהרס יש שני פסולים זמניים].

מקורות

- א. לג.-לג: "תני עולא בר חנינא נקטם ראשו... ופליג עליה בחדא"
 ב. רש"י ד"ה יש דחוי אצל מצות, אלא בתר דאגדיה, תפשוט מיניה כו'
 תוס' ד"ה נקטם
 רי"ף טו: באלפס, "תני עולא בר חנינא נקטם ראשו... תאנא ואם עבר וליקטן כשר"
 ר"ן ד"ה ועלתה
 רמב"ם הל' לולב פ"ח ה"ה
 ג. שו"ע סי' תרמו סע' ב וביאור הלכה ד"ה עבר

הסבר הסוגיה

"בעי רבי ירמיה נקטם ראשו מערב יום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב מהו יש דחוי אצל מצות או לא".
 [גמ' לג.].

דין דיחוי נאמר בעיקר בקדשים, לא ניתן להקריב על גבי מזבח דבר שנדחה מהקרבה. בסוגייתנו הגמ' דנה האם דין דיחוי נאמר גם במצוות. ה"ט"ז [סי' תרמו סק"ו] סובר שהגמ' דנה האם יש במצוות דיחוי מהתורה, והב"ח [סי' תרמו ד"ה היו ענבין] סובר שמהתורה דין דיחוי נאמר בקדשים בלבד, הדיון בסוגיה האם יש במצוות דיחוי מדרבנן.

דין דיחוי במצוות מובא בסוגייתנו פעמיים, פעם אחת לענין הדס שנקטם מערב יום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב, ופעם אחת לענין הדס שעלו בו ענבים ולקטם ביום טוב. בדין הדס שעלו בו ענבים ולקטם ביום טוב מחלקת הגמ' בין דחוי מעיקרא [הענבים השחירו מערב יום טוב, ומכניסת החג ההדס פסול], לבין נראה ונדחה [הענבים השחירו ביום טוב, ובכניסת יום טוב ההדס היה ראוי למצוה]. הגמ' מוכיחה מהמשנה, המכשירה הדס שליקטו את ענביו ביום טוב, שדחוי מעיקרא כשר למצוה, ואינה פושטת את דין נראה ונדחה, האם הוא כשר למצוה. בדין הדס שעלתה בו תמרה הגמ' אינה מחלקת בין דחוי מעיקרא לבין נראה ונדחה.

הר"ן [טו: באלפס ד"ה ועלתה] מביא שתי שיטות לגבי היחס בין שתי הסוגיות:
 א. דין הדס שעלתה בו תמרה זהה לדין ענבים שלקטם, בשניהם אם היה דחוי מעיקרא כשר למצוה, ואם נראה ונדחה אינו כשר למצוה. לפיכך לולב שנקטם בערב יום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב, כשר למצוה, ואם נקטם ביום טוב ועלתה בו תמרה, פסול.
 ב. דין הדס שעלתה בו תמרה שונה מדין ענבים שלקטם. הדס שעלו בו ענבים אינו מוגדר כדחוי, כיוון שבידו ללקט את הענבים ולתקנם, לעומת הדס קטום שאין בידו להצמיח בו תמרה. לפיכך, הדס שאין בידו לתקנו, פסול אפילו שהוא דחוי מעיקרא, אבל הדס שבידו לתקנו פסול רק כשנראה ונדחה.
 מוסיף הר"ן, שהאמור לעיל מתייחס להדס שבידו לתקנו באיסור, שהרי אסור ללקט ענבים ביום טוב, אבל במקום שבידו לתקנו בהיתר, אין המצוה מוגדרת כדחוי, וההדס כשר אפילו כשנראה ונדחה.

נסכם את שיטת הר"ן בדיחוי במצוות:

לפי הדעה הראשונה, ליקוט ענבים ביום טוב מוגדר כדבר שאינו בידו, ולכן ניתן להוכיח מהדין שניתן לצאת ידי חובה בהדס שיש בו ענבים שהושחרו מערב יום טוב ולקטם ביום טוב, שדיחוי מעיקרא אינו דיחוי, ומותר לצאת ידי חובה בהדס שנקטם מערב יום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב.

לפי הדעה השנייה, יש חילוק בין דבר שבידו בהיתר לבין דבר שבידו באיסור לבין דבר שאינו בידו:

א. דבר שאינו בידו כלל [הדס קטום] – פסול למצוה אפילו כשהוא דחוי מעיקרא.
 ב. דבר שבידו באיסור [הדס עם ענבים] – כשהוא דחוי מעיקרא כשר למצוה, כשנראה ונדחה פסול.

ג. דבר שבידו בהיתר – כשר למצוה אפילו כשנראה ונדחה.

[איני יודע להסביר את החילוקים הללו]

הר"ן [טו: באלפס], הרמב"ם [הל' לולב פ"ח ה"ה] והרא"ש [סי' יא] פוסקים את המשנה כפי שהיא, ואינם מחלקים בין הושחרו הענבים בערב יום טוב לבין הושחרו הענבים ביום טוב. מסביר הט"ז [סי' תרמו סק"ה] שכל הדיון בגמ' מבוסס על ספקו של ר' ירמיה האם יש דיחוי במצוות, ורב פפא עצמו סובר שאין דיחוי במצוות לא לחומר ולא לקולא. הר"ף, הרמב"ם והרא"ש סוברים שאין לחשוש לספקו של ר' ירמיה במקום שיש ודאי של רב פפא, ולכן הם פוסקים שאין דיחוי במצוות.

סיכום

שלוש שיטות בראשונים בדין דיחוי במצוות:

א. ר"ף, רמב"ם ורא"ש על פי הבנת הט"ז: אין דיחוי במצוות.

ב. ר"ן בדעה הראשונה: בדבר שבידו אין דיחוי, בדבר שאינו בידו יש דיחוי רק אם נראה ונדחה.

ג. ר"ן בדעה השנייה: בדבר שבידו אין דיחוי, בדבר שבידו באיסור יש דיחוי רק אם נראה ונדחה, בדבר שאינו בידו יש דיחוי אפילו דחוי מעיקרא.

הלכה

השו"ע [סי' תרמו סע' ב] פוסק כרי"ף, רמב"ם ורא"ש שהדס שענביו נלקטו ביום טוב כשר, ואין חילוק בין הושחרו ענביו ביום טוב לבין הושחרו ענביו בערב יום טוב. הביאור הלכה [ד"ה עבר] פוסק שכיוון שיש ראשונים החולקים על שיטה זו אין להקל בענבים שהושחרו ביום טוב.